

Рашка Йосифова
(Велико Търново)

ПРОФЕСОР РУСИН РУСИНОВ И ПРОБЛЕМИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА КНИЖОВНО-РАЗГОВОРНА РЕЧ

Преди доста години ми се наложи за пръв път да оценявам научното дело на професор Русин Русинов – това беше във връзка с неговата 50-годишнина. И сега си спомням, че за мен особено впечатляваща се оказа неговата *енциклопедичност* – научноизследователските му интереси бяха твърде разнообразни, а лингвистичната му дарба се проявяваше в еднаква степен както при работи с обобщаващ характер, така и при разглеждане на конкретни езикови явления. Казаното мотивира факта, че в езиковедските публикации на проф. Р. Русинов сравнително рано се откриват и проблемите на българската разговорна реч.

Ще се опитам да представя (така, както аз ги виждам) заслугите на професор Русин Русинов относно изучаването на българската книжовно-разговорна реч¹.

1. В статията си “За развитието на лингвистичната българистика през ХХІ век” (сп. Език и литература, кн. 3, 1987) Р. Русинов определя “широкото разгръщане на изследванията върху разговорната книжовна реч” като една от важните задачи пред езиковедите-българисти и подчертава, че тези изследвания “се нуждаят от стройна и непротиворечива теория” (с. 77). По това време във Великотърновския университет вече беше приключила работата си първата комплексна група за изучаване на българската книжовно-разговорна реч, ръководена от професор Димитър Чизмаров². И ако проф. Д. Чизмаров поставя началото на организирана научноизследователска дейност по въпросите на книжовно-разговорната реч във ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”, то проф. Р. Русинов има своя принос в издигане престижа на ръководената от него Катедра по съвременен български език чрез провеждане в продължение на почти едно десетилетие (1990 – 1998 г.) на национални конференции

по проблеми на българската разговорна реч. Благодарение именно на ентузиазма, на организаторската дарба и на безспорния научен авторитет на проф. Р. Русинов бяха не само проведени петте конференции, но и материалите от тях бяха публикувани в сборници, на които той е отговорен редактор³. В приветствените си слова при откриване на всяка от петте конференции Р. Русинов *правеше своеобразна равностметка на извършеното и очертаваше насоките на бъдещите изследвания*, като щедро раздаваше идеи, които все още чакат своята реализация. Държа да подчертая, че публикуването на библиография на изследванията върху разговорната реч в български и в някои други славянски езици (вж. Проблеми на българската разговорна реч. В. Търново, Кн. 3, 1995 и Кн. 4, 1998) беше по идея на проф. Р. Русинов.

2. Дългогодишните занимания на проф. Р. Русинов с историята на новобългарския книжовен език (известно е, че той е автор на първия учебник у нас по тази дисциплина) му позволява да напише определено приносната си разработка "Етапи във формирането на българската книжовна разговорна реч" (В: Проблеми на българската разговорна реч. В. Търново, 1991, с. 22–29). Като се придържа към изказаното още в "История на новобългарския книжовен език" (В. Търново, 1976) становище, че устната книжовна реч се проявява чрез два варианта – публична реч и обиходно-разговорна (т.е. разговорна книжовна реч), Р. Русинов *първ прави опит за периодизация на устната книжовна реч*. Според него в историята на устната книжовна реч (включваща и книжовно-разговорната реч) могат да се набележат следните три етапа: "1. Наченки на книжовна разговорна реч и по-напреднал процес на формиране на публична книжовна реч (от втората четвърт на XIX век до Освобождението). 2. Изграждане на устната книжовна реч в нейните две основни разновидности (от Освобождението до 20-те години на XX в.), като се запазва преднината на публичната реч. 3. По-нататъшно изграждане и развитие на устната форма на книжовния език (от 20-те години на XX в. до наши дни)" (с. 27).

3. Проф. Р. Русинов е известен като автор на значителен брой статии и езикови бележки, породени от живата речева практика, в които се дава задълбочена научна обосновка на редица проблеми на езиковата

култура⁴. Може би затова той *първ засяга въпроса за отношението между книжовно-разговорна реч и речева култура*, или по-конкретно казано, “приложимо ли е понятието речева култура към книжовно-разговорната реч или то се отнася само до писмената реч и до публичните прояви на устната реч” (вж. Трета национална конференция по проблеми на българската разговорна реч (Встъпително слово). – В: Проблеми на българската разговорна реч. Кн. 3. В. Търново, 1995, с. 8). Р. Русинов смята, че “понятието речева култура следва да се прилага диференцирано по отношение на книжовно-разговорната реч, от една страна, и устната публична реч, от друга, която по особеностите си клони към писмената реч” (с. 12), в резултат на което той предлага едно оригинално решение – когато става въпрос за книжовно-разговорната реч, да използваме както термина “книжовно-разговорна речева култура”, така и “книжовно-разговорна речева грамотност” (за означаване на долния праг на книжовно-разговорната норма).

4. Като теоретик на книжовния език вниманието на проф. Р. Русинов закономерно е привлечено от *въпроса за нормата и нейната кодификация в книжовно-разговорната реч*. По този повод искам да цитирам част от негово писмо до мен, писано на 30 януари 1986 г. от Минск (където той е лектор по български език). Писмото е размисъл по повод на прочетена от Р. Русинов статия в сп. “Български език” и в него четем: “Книжовно-разговорната реч трябва да се описва с оглед на съществуващите в нея варианти на нормата, като, от една страна, погледът се насочва към нормата образец, а, от друга страна, много гъвкаво и строго диференцирано се посочва вариантът (или вариантите най-често), който се е превърнал в наддиалектен. Тези особености на нормата на книжовно-разговорната реч ще намерят съответно отражение и върху характера на нейната кодификация.

Вариантите на нормата на книжовно-разговорната реч, продължава Р. Русинов, трябва да се кодифицират въз основа поне на два критерия, въпреки че те са повече: от една страна, отношение към правоговорната образцова норма и към писмената норма на книжовния език, а от друга страна, степен на разпространеност, т.е. дали вариантите се срещат в книжовно-разговорната реч на всички образовани българи, или в

определен регион. Следователно най-трудна е задачата да се отграничи диалектното, сленговото, професионалното и т.н. от книжно-разговорното." Повдигнатите в това писмо въпроси са твърде съществени и те вълнуват дълго проф. Р. Русинов, който по-късно доразвива изложените вече идеи в статиите си "Опит за кодификация на някои норми на разговорната книжна реч" (сп. Проглас, кн. 4, В. Търново, 1993, с. 97–103), "Възможна ли е кодификация на нормите на книжовната разговорна реч?" (В: Проблеми на българската разговорна реч. Кн. 2. В. Търново, 1994, с. 21–27) и "Относно факторите и пътищата за по-добро овладяване на книжовната разговорна реч (Вместо предговор)" (В: Проблеми на българската разговорна реч. Кн. 4. В. Търново, 1998, с. 7–12). Трябва да добавя, че поставените от Р. Русинов въпроси остават открити и биха могли да бъдат решени едва след едно цялостно проучване на българската книжно-разговорна реч.

5. Според мен посочените дотук заслуги на проф. Р. Русинов за изучаване на книжно-разговорната реч не биха могли да се изявят, ако той нямаше вече изграден поглед върху разговорния стил (терминът се употребява от Р. Русинов като синоним на разговорна реч). Имам предвид неговите конкретни наблюдения в "Практическа стилистика. Просто изречение" (С., 1972, с. 19–23, 163–164) *върху синтактичните особености, а по-късно и върху някои лексикални особености на разговорната реч* (вж. напр.: Речниковото богатство на българския книжовен език. С., 1980, с. 63–68; Пароними в българския език. С., 1984, с. 7–36 – в съавторство със Ст. Василева-Радославова, като цитираните страници са написани от Р. Русинов; Лексикология на българския книжовен език. В. Търново, 1996, с. 227–228 – в съавторство със Ст. Георгиев). Вярно е, че Р. Русинов не изследва автентична, жива разговорна реч, а стилизирана – т.е. той наблюдава предимно художествени текстове, но това не пречи на добрия езиковед да открие именно същностните черти на разговорната реч. И още нещо: в "Практическа стилистика. Просто изречение" Р. Русинов *за пръв път анализира синтаксиса и на личните писма* (с. 23–24), които според него споделят особеностите на битово-разговорната реч.

И накрая искам да завърша със следното: въпреки несъмнените си приноси към изучаването на книжно-разговорната реч, професор

Русин Русинов остава верен и на интереса си към неразговорната устна книжовна реч. За това говори и започнатата, но недовършена книга "Вълшебници на словото", в която проф. Р. Русинов споделя свои виждания за сценичната и рецитаторската реч, за да "заобичае ние още по-силно и всеотдайно езика си и да го превърнем в предмет на постоянна грижа и негуване" (из предговора към книгата).

БЕЛЕЖКИ

¹ Тъй като проф. Р. Русинов (1930 – 1998) обръща по-специално внимание на книжовно-разговорната реч едва през последното десетилетие от творческия си път, в неговите изследвания е налице известно терминологично разнообразие при назоваване на тази речева изява. Освен с термина *книжовно-разговорна реч* той си служи и с термините *книжовна разговорна реч*, *разговорна книжовна реч*, *разговорен стил*, *разговорна реч*, *битово-разговорна реч*, *всекидневна устна реч*, *всекидневна говорима реч*, *обиходно-разговорна книжовна реч* (има предвид цялостното научно дело на Р. Русинов).

² Комплексната група към научноизследователския сектор във ВТУ "Св. св. Кирил и Методий" работи в продължение на шест години (1980 – 1985).

³ Понеже и аз бях член на редакционната колегия на издадените пет сборника, искам да споделя, че с проф. Р. Русинов като отговорен редактор се работеше леко; случвало се е да спорим по различни въпроси, но той умееше да проявява търпимост, без да налага непременно своето мнение, а внимателно изслушваше опонента.

⁴ Проф. Р. Русинов беше подготвил за печат своя книга по въпросите на езиковата култура, озаглавена "Поглед върху съвременната българска книжовна реч. Книга за всички, които желаят да повишат речевата си култура" (около 200 стр.), която, за съжаление, не успя да издаде.